

Bodil Pettersson: *Föreställningar om det förflutna. Arkeologi och rekonstruktion*. Nordic Academic Press, Lund 2003. 496 s., ill. English summary. ISBN 91-89116-48-8.

Titel och syfte sammanfaller på ett föredömligt sätt i den här avhandlingen då författaren velat studera föreställningar om det förflutna genom att kartlägga rekonstruktioner samt hur och varför man gjort dessa. Dispositionen är väl sammanhållen kring de tre metodologiska greppen politik, kunskap och äventyr, utifrån dessa ger sig Pettersson i kast med att analysera och kartlägga samt ställa frågor om vad som gör rekonstruktionen till ett äventyr, till kunskap eller till politik. Frågorna ställs från betraktarens utifrånperspektiv. Materialet utgörs av såväl litteratur som fältarbete i form av studiebesök och i besök på den mängd hemsidor som finns inom det här området. Käll- och materialdiskussionen är synnerligen kortfattad och lämnar mycket övrigt att önska, men vi får veta att metoden kan liknas vid litteraturkritikerns och att begreppet kritik skall förstås i sin ursprungliga betydelse, som konsten att bedöma. Teoretiskt vill Pettersson inte ansluta sig till någon speciell riktning men hämtar inspiration från ämnen som historia, etnologi och turismforskning. Avhandlingen återfinns inom ämnet arkeologi och författaren har studier i arkeologi, medeltidsarkeologi samt idé- och lärdomshistoria bakom sig. Avhandlingen är i bästa mening gränsöverskridande och mångvetenskaplig, Pettersson använder sig av såväl teorier som metoder från flera humanistiska ämnen, varför den också bör kunna användas inom dessa, inte minst inom nyare discipliner som museologi och de många nya kulturarvsutbildningarna.

I avhandlingens inledande kapitel, *Arkeologi och rekonstruktion*, diskuteras återupplivandets betydelse parallellt med begreppen rekonstruktion, experiment och levandegörande. Rekonstruktion är det centrala begreppet och de båda andra utgör exempel på olika roller som rekonstruktionen kan spela inom forskning respektive förmedling. Att söka efter nya tolkningar och ambitionen att slå hål på gamla schablonbilder, är det som bär de mest tilltalande rekonstruktionerna, menar Pettersson. Hon vill diskutera sådant som kulturarvsbruk, människors behov av det förflutna, nationers användning av arkeologiska objekt och vilken roll rekonstruktioner spelar i förmedling och undervisning.

Hur länge man ägnat sig åt att levandegöra historien i rekonstruktionens form, behandlas i det andra kapitlet om *Rekonstruktionens historier*. Politik, kunskap och

äventyr har motiverat rekonstruktioner ända sedan 1600-talet. Romantik och politik dominerade rekonstruktionerna under 1600- och 1700-talen, medan 1800-talet mer ägnade sig åt experiment och tekniska aspekter medan det tidiga 1900-talet poängterade det primitiva och storheten. Under 1800-talet blir det politiska bruket av det förflutna nationellt präglad. I Sverige har man rekonstruktioner som levandegörande en lång tradition alltifrån Skansens skapelse. I Danmark har man främst ägnat sig åt arkeologiska, vetenskapliga experiment medan äventyret varit ett centralt inslag i de norska rekonstruktionerna. De exempel som används för att hävda detta, är främst det svenska friluftsmuseet och företrädare för levandegörandet såsom Artur Hazelius, Ernst Klein, John Nihlén och Gerda Boëthius. Här förespråkas det enkla och naturliga i förflutenheten. Från Norge fokuseras framför allt på Thor Heyerdahls äventyrsresor, från Danmark på Lejre och bondelivet. I Lejre finns en särskild samverkan mellan naturvetenskapliga metoder, arkeologi och etnologi i form av intresse för människors vardagsliv.

Kapitel tre handlar om *Rekonstruktion och politik*. Den nationella bilden av Danmark, menar Pettersson, framträder tydligast genom rekonstruktion av vikingatiden, vilket även är fallet i Norge, där man emellertid mest brukat äventyret i rekonstruktioner medan danskarna antingen längtat efter att ena landet eller att vara erövrare. Även i Sverige är det vikingatiden som dominerar, men då i form av en entreprenörsanda, förmedlad genom betoningen av handels betydelse samt ett liv som bonde. Gemensamt för intresset för Norden är den nordiska mytologin. Bronsåldern och medeltiden menar Pettersson ger europeiska associationer. Medeltidens europeiska prägel hänger samman med den tyska Hansans dominerande ställning i Norden. Lokalt har rekonstruktion fungerat som förstärkare av platsidentitet. Den regionala identiteten har i Sverige och Norge ställts mot den nationella, medan den i Danmark snarast förstärkt den nationella identiteten. EU-stöd ges snarast till regionala satsningar medan den lokala politiken satsar på turismen.

Vad gäller rekonstruktionens roll i den samtida identitetspolitiken, tar Pettersson ställning och menar att vi alla bär på en önskan att påvisa det unika, det må vara i form av nationalism, regional identitet eller lokal särart. Identitetssökandet handlar idag inte om brist på identitet, utan om en kritik mot en likformande identitetspolitik.

I kapitlet *Kunskapens dimensioner*, diskuteras spän-

ningsfältet mellan olika humanistiska förhållningssätt. Kan rekonstruktionen försvaras i sig själv eller är det mötet med publiken som avgör dess betydelse? Pettersson söker svaren i de fyra olika västerländska kunskapstraditioner som finns inom dikotomierna forskning och förmedling, teori och praktik, förnuft och känsla samt nytta och nöje. Diskussionen förs utifrån två exempel, ett som kan sägas betona intuitiva tolkningar där man försökt leva sig in i hur forntida tekniker kan ha utövats. Det är Eketorps borg på Öland, en rekonstruktion som påbörjades 1978 och där två kunskapstraditioner kom att brytas mot varandra. Skulle rekonstruktion ske helt och hållet utifrån arkeologisk vetenskap eller fanns det utrymme för vidare tolkningar som den andra traditionen hävdade? Pettersson kallar kunskapstraditionerna för naturvetenskaplig respektive humanistisk och samma traditioner kom att brytas mot varandra i det andra exemplet hon valt att fördjupa sig i, nämligen båtrekonstruktionen i Roskilde; i det som kallas kunskap i handling kan emellertid de båda kunskapstraditionerna mötas och samverka. Hennes åsikt är att alla motsatsparen egentligen inte är motsatser utan hör ihop i en heterogen och dynamisk helhet. Begreppet autenticitet är synnerligen viktigt i rekonstruktionsarbetet samtidigt som tron på äktheten rymmer ”en känsla av det autentiska”, som avhandlingens författaren uttrycker det. Denna tro på äkthet legitimerar ett känslomässigt förhållande till det förflutna, menar hon. Rekonstruktion handlar om sinnliga upplevelser. Därmed riskerar de också att komma i konflikt med akademiska kunskapstraditioner, där text och abstraktion dominerar. Upplevelsebaserad konkretion kan till och med bli vulgär om den uppfattas som kommersiell. Det kommersiella och det kunskapsbaserade måste vara klart åtskilt. Rekonstruktionens möjligheter ligger, menar Pettersson, i att visa istället för att bevisa. Hon betonar också att vilken uppfattning som rekonstruktionens kunskapsinnehåll får, beror på betraktarens kunskapsideal.

Det femte kapitlet *Tidsresans äventyr*, handlar om att pröva andra världar i andra tider, men också om att iscensätta sig själv. Här använder Pettersson sig av Huizingas teorier om den lekande människan, dvs. att leken är betydelsefull för såväl barn som vuxna. Tre kategorier av rekonstruktion: bebyggelse, transport och händelse, blir tidsresans färdmedel. Genom att resa till stenåldern kommer man nära naturen, och ett jämlikt samhälle; även resan till bronsåldern ger närhet till naturen men mer i form av rituella fruktbarhetsperspek-

tiv, medan stenålderns naturupplevelse handlar mer om teknik och hantverksutövande. Bronsåldersresan betonar ekologiska perspektiv och kult. Resan till järnåldern handlar om hur man bor och lever till vardags, om jordbruk och om att hålla husdjur. Vardag och småskalighet står i fokus för reseupplevelsen. Till vikingatiden beger man sig också mer äventyrligt, då det faktiskt rent fysiskt kan handla om seglatser till havs. Handel, härnad och fred är motiv som präglar denna resa. Här återfinns också hierarkier, makt, könsskillnader och det är således kontraster som dominerar. I tidsresan griper hela tiden de tre perspektiven politik, kunskap och äventyr in i varandra och går inte att skilja åt. Pettersson visar hur tidsresan är både politisk, kunskapande och äventyrlig.

I ett avslutande, resonerande kapitel med rubriken *Föreställningar om det förflutna*, finner hon påfallande likheter i hur man levandegör det förflutna idag och hur man gjorde det för hundra år sedan, vid förra sekelskiftet. En stor skillnad är emellertid, att man i den tidens levandegörande var intresserad av det som låg närmast i tiden, medan man idag beger sig till betydligt äldre tider. Hon vill också beskriva den rekonstruktion som skedde vid förra sekelskiftet, som ett kollektivt kulturbevarande, medan dagens intresse för det förflutna snarare sägs bero på personlig behovstillfredsställelse och individuella upplevelsevärden. När det gäller de olika nivåer i levandegörandet som Pettersson funnit, menar hon att svaren på hur långt man vågar gå i rekonstruktion kan bero både på djärvhet och ekonomiska resurser eller begränsningar. Lek och allvar måste fås att balansera för att en rekonstruktion skall ge en efterfrågad upplevelse. I ett avslutande resonemang om för- och nackdelar med rekonstruktion konstateras att fördelarna är möjligheterna till sinnliga upplevelser och konkretion i exempelvis hantverksutövande, medan nackdelar är sådant som att det kan skapas schablonartade föreställningar och myter som reproduceras i en rekonstruktion. I ett slags reflekterande epilög konstateras också att det förflutnas landskap i rekonstruktionens form speglar samtidens ideal – den längtan och de visioner som återfinns då rekonstruktionen gjordes. Nyskapandet sker i form av tider, som är så avlägsna att vi vet mycket lite om dem. Bilderna av det förflutna är, konstaterar Pettersson, medvetet diffusa för att det skall bli möjligt att styra dem i riktning mot de egna önskemålen. Hon antyder att det egentligen inte handlar om rekonstruktion utan om konstruktion, dvs. en nyskapande verksamhet. Känslor av rotlöshet är de som hon

ser som förklaringar till människors intresse för att på det här sättet återskapa det förflutna, ett perspektiv som kunde ha vidareutvecklats, liksom svaret på vad det betyder att den norska Bronseplatsen fått en dominerande ställning i framställningen. Men trots att läsaren ibland lämnas utan sådana förklaringar och trots att metod- och teoriavsnitten borde utvecklats betydligt, är detta en mycket användbar avhandling. Den är kunskapsrik och originell i bästa mening. Boken lär oss också mycket om hur ekonomin styr kulturarvssektorn, om kampen om offentliga medel samt om hur staten homogeniserar kulturarvet.

Sammanfattningsvis är Petterssons avhandling ovanligt välformulerad och systematisk i sin framställning. Den innehåller en imponerande översikt och fantastiskt bra sammanställningar där varje projekt, marknad, olika båtar osv. i hela Skandinavien förtecknas och beskrivs på ett lättillgängligt och överskådligt sätt, med några rader som också sätter oss in i rekonstruktionens historiska sammanhang. Dessutom har boken ett fylligt register och en föredömlig källförteckning, med ett bra sätt att ange Internetkällor. De många fina illustrationerna utgörs huvudsakligen av fotografier tagna de senaste åren av Jes Wienberg.

Birgitta Svensson, Stockholm

Maria Wallenberg Bondesson: *Religiösa konflikter i norra Hälsingland 1630–1800*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in History 67. 2003. 284 s. English summary. ISBN 91-22-01989-8.

Bondhustrun Cecilia Olofsdotter i Matnäs, norra Hälsingland, anklagades år 1673 för att vara en av de mest förhårdade trollkärringarna i socknen. Vid samma rättegång anklagades också Kerstin Persdotter i Hillen, norra Hälsingland, för att vara trollkärring. I rättegångsprotokollen från häxprocesserna, som tog sin början på 1670-talet i detta geografiska område, är det mestadels barn och kvinnor som är synliga: barn som vittnen och kvinnor som anklagade. Utbrottet av häxysterin ledde till massrättegångar. Flera av de dömda fick hårda straff. Några dömdes till döden medan andra fick mildare bestraffning. Eftersom trolldomskommissionen på grund av för stor arbetsbörda aldrig anlände till Hälsingland verkställdes inte alla domar. Om häxysterin drabbade många av socknarna så ägde väckelser rum i endast två av dem, Delsbo och Forsa under

1700-talet. Mer än femtio personer i väckelserörelsen åtalades, främst för irrlära och brott mot konventikelplakatet. Straffen blev i samtliga fall böter.

Detta är ett exempel på religiösa konflikter i norra Hälsingland under perioden 1630–1800 som historikern Maria Wallenberg Bondesson undersöker. Avhandlingen bygger på tre perspektiv: ”det breda perspektivet (studiet av olika former av religiös konflikt tillsammans och synen på religiös konflikt som ett övergripande fenomen), det lokala perspektivet (studiet av religiösa konflikter i deras lokala kontexter) och maktperspektivet (tanken att det är möjligt att förstå konflikter utifrån maktresurser och maktförhållanden)”. Syftet med avhandlingen är ”att kartlägga religiösa konflikter i norra Hälsingland 1630–1800 och försöka förstå dessa i deras lokala sammanhang”. Valet av norra Hälsingland som undersökningsområde motiveras med de åtskilliga religiösa konflikterna regionen uppvisar samt den relativt jämna sociala och ekonomiska strukturen.

Med hjälp av Walter Korpis tankegångar kring maktförhållanden och konflikter har författaren valt att studera tre former av religiösa konflikter under denna period: häxysteri, religiös väckelse samt smärre religiösa konflikter (trolldoms- och hädelsemål). Korpis teorier om makt går i korthet ut på att konflikter gynnas av en relativt jämn fördelning av maktresurser. Med detta menas dock att den ena parten i en konflikt har något större resurser än den andra. Korpi menar att varje historisk aktör antas vara rationell och målinriktad och ha tillgång till en särskild mängd maktresurser.

Wallenberg Bondesson lyfter fram främst två maktrelationer i de religiösa konflikterna hon undersöker: den mellan prästerskapet och församlingsmedlemmarna samt den mellan olika maktgrupper (främst tjänstemän, präster och förtroendemän) i lokalsamhället. I det studerade området hade det under 1600-talet skett en del omfördelningar av maktresurser vilket, enligt författaren, hade stor relevans för de religiösa konflikterna. Området påverkades också av osäkra förhållanden mellan kyrka och stat. Häxysterin ses i boken som en konsekvens av mötet mellan de lokala maktstrukturerna och deras nationella tendenser. I konflikterna kring väckelsen på 1700-talet ser Wallenberg Bondesson många likheter med häxysterin. Under den här perioden försvagades också prästernas ställning, vilket ledde till att det blev allt svårare för kyrkan att behålla kontrollen över befolkningen.

När det gäller dessa maktrelationer är jag övertygad om att Michel Foucaults teorier om makt hade kunnat